

УДК 373.2(091)

© Чаговець А. І., 2018 р.

<http://orcid.org/0000-0003-0680-3165>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1411529>

А. І. Чаговець

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

У статті викладено витoki проблеми гармонічного виховання дітей дошкільного віку. Наведено думки вчених, які займалися вирішенням цієї проблеми. Всебічному історико-генетичному аналізу сприяли загальнонаукові, загальнопедагогічні методи дослідження, відомості із філософії, психології, дошкільної педагогіки. Розкрито суть калокагатії, що символізує фізичну, моральну та естетичну довершеність людини на прикладі античної культури та визначено її місце в сучасній педагогіці, зокрема в дошкільній. Виявлено особливості осмислення фізичної, морально-естетичної складових виховання дитини в контексті історичних педагогічних парадигм: традиціоналістської, соціоцентриської, гуманістичної. Проведений розгляд означеного питання став підставою для визначення головної ідеї – виховання гармонійної людини, в основі якої покладено виховання «краси тіла й духа» та узагальнення накопиченого світового й вітчизняного досвіду на рівні синтезу становлення і розвитку феномену єдності фізичного, морального та естетичного у процесі виховання дитини.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, гармонійне виховання, калокагатія, фізичний, моральний, естетичний розвиток, витoki, становлення.

Чаговець А. І. Проблема гармонического воспитания детей дошкольного возраста в истории педагогической мысли. В статье изложены истоки проблемы гармонического воспитания детей дошкольного возраста во взаимодействии с физическим, нравственным и эстетическим воспитанием. Приведены мнения учёных, которые занимались решением этой проблемы. Всестороннему историко-генетическому анализу способствовали общенаучные, общепедагогические методы исследования, сведения по философии, психологии, дошкольной педагогике. Выявлены особенности осмысления физической, морально-эстетической составляющих воспитания ребёнка в контексте исторических педагогических парадигм: традиционалистской, социоцентриської, гуманістической. Раскрыто явление калокагатии, что символизирует физическое, моральное и эстетическое совершенство человека на примере

античной культуры и определено ее место в современной педагогике, в частности в дошкольной.

Проведённое рассмотрение указанного вопроса стало основанием для определения главной идеи – воспитание гармоничного человека, в основе которого лежит воспитание «красоты тела и духа» и обобщение накопленного мирового и отечественного опыта на уровне синтеза становления и развития феномена единства физического, нравственного и эстетического в процессе воспитания ребёнка.

Ключевые слова: ребёнок дошкольного возраста, гармоническое воспитание, калокагатия, физическое, моральное, эстетическое развитие, истоки, становление.

Chahovets A. I. The problem of harmonious upbringing of preschoolers in the history of pedagogical thought. Today, many scholars believe the most important task is the formation of a new generation of «harmonious people», whose ideal is the unity of personal and national and state interests, the combination of their physical, moral and aesthetic possibilities. Therefore, the issue of increasing the requirement for upbringing and education of the younger generation, namely, preschoolers, becomes of great importance. It is considered that the principle of the harmonious development of children involves the formation of physical, moral, aesthetic components, along with other aspects of education, and, consequently, the implementation of this requirement is the complex physical, moral and aesthetic development of the individual. In view of this, one-sided educational effect on the personality of the preschooler is unacceptable.

The article describes the sources of the problem of harmonious upbringing of preschoolers in conjunction with physical, moral and aesthetic education. The opinions of the scholars who addressed the problem are given. The thorough historical-genetic analysis was promoted by general scientific, general pedagogical methods of research, information on philosophy, psychology, preschool pedagogy. The features of understanding the physical, moral and aesthetic components of childrearing have been revealed in the context of the historical pedagogical paradigms: traditionalistic, sociocentric, and humanistic. The phenomenon of kalokagathia which symbolizes a man's physical, moral and aesthetic perfection on the example of the ancient culture has been disclosed, and its place in the modern pedagogy, in particular, in preschool one, has been determined. The studying of this issue has led to the definition of the main idea which is the upbringing of a harmonious person based on the formation of the «beauty of the body and spirit» and the generalization of the accumulated world and native experience at the level of synthesis of the formation and development of the phenomenon of the physical, moral and aesthetic harmony in the process of childrearing.

Keywords: preschooler, harmonious upbringing, kalokagathia, physical, moral, aesthetic development, sources, formation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні найголовнішим завданням багатьма науковцями визначається виховання нового покоління «гармонійних людей», для яких найвищим ідеалом є єдність особистих та національно-державних інтересів, поєднання їх фізичних, моральних та естетичних можливостей. Тому, важливого значення набуває питання щодо зростання вимоги до виховання і навчання підростаючого покоління, а саме дитини дошкільного віку. Прийнято вважати, що принцип гармонійного розвитку дитини передбачає формування фізичного, морального, естетичного компонентів, поряд з іншими сторонами виховання, а, отже, реалізацією цієї вимоги є комплексний розвиток фізичних, моральних та естетичних засад особистості. З огляду на це, є неприпустимим однобічний виховний вплив на особистість дошкільника.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зазначимо, що окремі питання вищезазначеної проблеми в різні часи були предметом вивчення філософії, педагогіки, психології, естетики, теорії і методики дошкільного виховання.

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить про те, що питання гармонійного та всебічного розвитку особистості хвилювало багатьох учених і педагогів. Існуючі підходи відносно цього питання класифіковано відповідно до провідних тенденцій, які базуються на впливі естетичного, фізичного та морального у вихованні, відповідно до контексту гармонійного розвитку особистості, в працях філософів (Платон, Демокрит, Арістотель, Конфуцій, Насреддін Туями та ін.), зарубіжних педагогів (Я. Каменський, Д. Локк, Ж. Ж. Руссо, Й. Песталоцці та ін.), вітчизняних діячів (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, П. Лесгафт та ін.).

До всебічного гармонійного розвитку особистості з урахуванням її духовності, естетичної культури і фізичної досконалості закликає і сучасна наука: Б. Ашмарін, Н. Бервінова, В. Белоусова, Е. Володіна, С. Герасимова, Н. Глушак, В. Завадич, С. Кудрявцева, С. Кражніна, Т. Лисицька, Л. Лубишева, А. Никифорова, Г. Пономарьова, О. Піскунов, М. Роганова, Т. Ротерс, Г. Сатиров, В. Сосіна, Т. Танько, Г. Шевченко та інші.

З'ясовано, що, незважаючи на значний інтерес педагогів, філософів і вчених до проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку, вона не була об'єктом спеціального вивчення.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває історико-генетичний аналіз вищезазначеної проблеми, який передбачає аналіз загальнонаукових, загальнопедагогічних методів дослідження, використання відомостей із філософії, психології, дошкільної педагогіки щодо дослідження закономірностей та особливостей розвитку, навчання й виховання дитини від її народження до вступу до школи. Відтак, дослідження цієї проблеми є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільства, що зумовлено потребою у всебічно і гармонійно розвиненій особистості, красивої духом і тілом.

Мета статті – проаналізувати витoki та схарактеризувати подальший розвиток ідей гармонійного виховання дітей дошкільного віку у світовій та вітчизняній педагогічній думці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до аналізу проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку відповідно до філософської методології, зауважимо, що її підґрунтя базується на засадах філософського принципу внутрішньої єдності етичного та естетичного, моралі й краси, і складає тим самим його концептуальну основу [10].

Взагалі, проблема гармонійного виховання дітей дошкільного віку має досить глибоке історично-філософське коріння. Першим доказом цього є практика античної культури, яка значну увагу приділяла фізичним,

моральним та естетичним проблемам, при цьому надаючи вищезазначеному гуманістичне забарвлення.

Початок зазначеного вище напряму покладено Сократом, який наголошував на єдності етичного і естетичного. Філософ підкреслював, що духовні якості людини проявляються навіть у зовнішньому вигляді. У свою чергу, відомий філософ Платон, розглядаючи у творах питання естетичного виховання, відмічав, що вплив мистецтва на поведінку людини настільки великий, що необхідно встановити контроль з боку держави за художніми творами, які мали б відповідати моральним нормам суспільства.

Свою ідею щодо виховного впливу мистецтва на особистість сформулював Арістотель. Вона базувалась на необхідності підготовки особистості до естетичного сприйняття.

Достовірним є той факт, що філософська думка античності у свій час акцентувала вищезазначену проблему, шукала шляхи її розв'язання і зв'язувала своє ставлення до неї, звертаючись, перше за все, до змісту образів мистецтва, до характеру звичаїв, відображених у художніх творах.

Подальший аналіз історико-філософської думки щодо проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку пов'язаний із укоріненням принципу гуманізму часів Ренесансу. Відзначимо, що об'єктом вивчення у цей час стає людина і все людське, натомість середньовічному «божественному» [8]. Відтак, ідея духовного багатства, сили і краси людини найповніше втілилась у живописі та скульптурі того часу. Саме в цих видах мистецтва зображувально-виразні засоби дозволили органічно поєднати морально-естетичний зміст і фізично-художню форму.

Як свідчить проведене дослідження, важливе значення для гармонійного виховання дітей дошкільного віку мали педагогічні ідеї Жан-Жака Руссо щодо формування моральних відносин в ім'я благородної мети виховання морально досконалої людини, яка має бути готовою принести у жертву красу мистецтва та підкорювати естетичну складову етичній [6].

Варто згадати і Дені Дідро, який був найпослідовнішим у розвитку цієї проблеми. Він зауважував, якщо чесна людина береться за перо, за пензлик або за різець, то своє завдання вона повинна вбачати в тому, щоб зобразити добродетель привабливою, а порок – таким, що відштовхує.

Переконливою є позиція відомих учених у використанні герменевтичного методу, який дає можливість дослідити рефлексивну генезу ідеї гармонійного виховання дітей дошкільного віку в період Нового часу у філософських текстах різних авторів. Звертаючись до аналізу суб'єктно-об'єктної парадигми взаємозв'язку душі і тіла, в емпіризмі Нового часу вартими уваги є вчення Ф. Бекона, Т. Гоббса та Дж. Локка.

Аналізуючи вчення Ф. Бекона про людину, і особливо про взаємозв'язок душі і тіла («Враження»), фахівцями показано, що воно і є проявом феноменологізму беконівської філософії, оскільки передбачає дослідження того, що є у свідомості того, що «дано». У гоббсівському тлумаченні проблеми взаємозв'язку душі та тіла проглядається важлива метафізична проблема: чи може властивість тіла існувати незалежно від самого тіла. У його вченні людське мислення невіддільне від людської душі. Для філософа було цілком очевидним, що внутрішнє життя людини – душа – має певні прояви. Те, що фізикалістично зорієнтований натуралізм Дж. Локка вплинув на перебіг історичного розвитку не лише філософії, але й усієї європейської культури – культурно-історичний факт, так як «фізикалістичне» тлумачення єдності душі і тіла у ХХ столітті почалося з аналізу «природи» душі. Позначилося це у тому, що, наприклад, неопозитивісти розмову про душу (і, особливо, про свідомість) перенесли на мовний рівень. Основні орієнтири мовного аналізу ментальних станів людини були закладені в працях М. Шліка, Р. Карнапа, К. Гемпеля.

Вдаючись до аналізу трансценденталістської парадигми взаємозв'язку душі і тіла у раціоналізмі Нового часу варто також охарактеризувати метафізичні системи Р. Декарта, Б. Спінози, Г. Лейбніца.

Розглядаючи принцип «когіто» як підставу вирішення проблеми взаємовідношення душі і тіла у раціоналізмі Р. Декарта, необхідно підкреслити, що французький філософ стояв у витоків трансценденталістської парадигми взаємозв'язку душі і тіла. Він відштовхувався від ідеї автономії внутрішнього життя людської істоти, від телеологічного зв'язку природи та прагнення людини до самозбереження, в межах якого воно телеологічно діє.

Суттєвим у вченні Р. Декарта щодо визначення особливостей душі і тіла є те, що відтепер істинність душевних і тілесних проявів людини пов'язується з принципом «достовірності», який є наслідком тези «Ergo cogito (ergo) sum». Також, зазначимо, що вчення Б. Спінози про взаємозв'язок душі і тіла розглядалося у теологопантеїстичному контексті, сутністю якого є уявлення про підпорядкування людини законам субстанції, зокрема, людського тіла механічним законам. Субстанція, як «причина самої себе», тлумачиться ним в онтологічному, гносеологічному та методологічному аспектах. Незважаючи на те, що у вченні Б. Спінози простежується певний паралелізм між душею і тілом, для нього мислення людини – це її перевага, завдяки якій вона може стати істотою моральною.

У метафізичній системі Г. Лейбніца душа і тіло зберегли свої особливості. Названі феномени трактувалися як ланки безперервного ланцюга процесів, які підкорялися наперед установленій гармонії.

Отже, представлені наукові результати, які отримані шляхом установлення історико-філософських закономірностей взагалі та методологічних особливостей, зокрема щодо проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку, формування та розвитку рефлексії взаємозв'язку душі і тіла визначаються важливими для подальшої історії розвитку людської думки не лише з точки зору відкриттів у галузі логіки, гносеології, теорії методу, але й тому, що вони демонструють, як методологічні та логіко-гносеологічні функції філософського знання можуть

бути пов'язаними з проблемами дослідження «гармонійної людини», з світоглядними та морально-відповідальними роздумами про місце людини в світі.

Вважаємо, що для всебічного вивчення генези гармонійного виховання дітей дошкільного віку та аналізу причинності змін цієї проблеми, варто проаналізувати історично-педагогічні погляди щодо вищезазначеної проблеми.

Для цього, звернемося до аналізу явища калокагатії, що символізує фізичну, моральну та естетичну довершеність людини на прикладі античної культури та її місце в сучасній педагогіці, зокрема в дошкільній.

Зауважимо, що калокагатія (від грец. *calos* – чудовий, *agathos* – морально довершений) – одне з центральних понять античної естетики, що акцентує увагу на гармонії зовнішнього та внутрішнього і є умовою краси індивіда [10].

Достовірним є той факт, що у цілому термін «калокагатія» тлумачився неоднаково на різних етапах соціально-історичного розвитку античного суспільства, змінюючись під впливом різних типів мислення, що переважали у той час.

Для зручності історичні трактування цього поняття ми помістили у таблицю 1.

Таблиця 1.

Трактування поняття «калокагатія» в античній думці

№ з/п	Автор	Характеристика
1.	Піфагорійці	- розуміли калокагатію як зовнішню поведінку члена суспільства, зумовлену внутрішніми якостями людини.
2.	Геродот	- розглядав її у зв'язку з традиціями жерців, паралелями з військовими чеснотами людини.
3.	Платон	- вважав її «природними» якостями або родовими особливостями.

4.	Софісти	- використовували для характеристики вченості й освіченості.
5.	Ксенофонт, Арістотель	- розуміли калокагатію як гармонію внутрішнього та зовнішнього, причому під внутрішнім мали на увазі мудрість, наявність якої в житті приводила людину до стану калокагатії.

Загальновідомо, що калокагатія в античний період сприймалася як «ідеал цивільних позитивних якостей, що відповідають інтересам, специфіці й історичній еволюції грецького поліса, зокрема переходу від військових (аристократичних) чеснот – мужності, сміливості, відваги – до «мирних» (полісних) – справедливості, розуму, розважливості. Ідеал полісного виховання поєднував військові та цивільні чесноти. Античний ідеал громадянина-воїна зумовив виникнення уявлення про гармонійний розвиток особистості, злиття тілесного розвитку й моральної досконалості» [3].

Розмаїття трактувань калокагатії в античні часи зумовила її суперечливу оцінку щодо можливості використання в сучасних педагогічних дослідженнях та теоретичних розробках. Деякі сучасні прихильники нетрадиційних педагогічних методів схильні вважати калокагатію універсальним методом в освіті третього тисячоліття

Відомою є гіпотеза давніх греків, за якою людині недостатньо тільки природного впливу на її розвиток; необхідним є прагнення кожного до розвитку свої природних обдарувань, їх покращення. Отже, цією тезою у Давній Греції підкреслювався загальний зв'язок, існуючий між тілом і духом. Причому, фізичне вдосконалення пропагувалось упродовж всього життя, цьому сприяли різні народні ігри та свята греків.

Наразі прихильники неокалокагатії вважають калокагатію сенсом ужиткового вираження прадавнього знання, згідно з яким світ існує завдяки природним законам порядку, краси та добра, що є головними проявами цих

законів для людини. Саме тому, на їх думку, калокагатія знову стає вищим освітнім і виховним еталоном для людини, котра прагне досконалості [7].

Розкриваючи авторську думку щодо гармонійного виховання дітей дошкільного віку, звернемось до аналізу сучасної теорії фізичного та морально-етичного виховання дітей дошкільного віку та розвитку зазначених вище видів виховання в історичній ретроспективі.

Характеризуючи предметне вивчення класичних праць з дошкільної педагогіки, маємо можливість виявити особливості осмислення фізичної, морально-естетичної складових виховання дітей перших років життя в контексті різних методологічних підходів та провідних для конкретних історичних періодів педагогічних парадигм: традиціоналістської, соціоцентристської, гуманістичної.

Відмітимо, що традиціоналістська парадигма фізичного та морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку була започаткована в XVII ст., коли в з'явилися перші теоретичні праці, присвячені питанням початкового виховання.

Цікавим є той факт, що цілісна концепція фізично-морально-естетичного виховання в період дошкільного дитинства була розроблена засновником дошкільної педагогіки Я. Коменським у праці «Материнська школа» (1633 р.). Відстежуючи авторську думку великого педагога, зазначимо, що Я. Коменський розкриває завдання морального виховання маленьких дітей, пов'язуючи їх із розвитком чеснот, основи яких закладаються саме в дошкільному віці.

Ілюструючи свою позицію, Я. Коменський визначає основними серед цих чеснот такі, як: поміркованість, охайність, шанобливість, слухняність, правдивість, справедливість, любов і благодійність, працьовитість, терпіння, послужливість, привітність, скромність. Саме тому, «виховання серця» і спрямованість волі дитини до добра і правди з раннього дитинства, на думку

Я. Коменського, є профілактикою розвитку всіляких вад, як-то: свавілля, упертість, зухвалість, гордість, гнів, нерозсудливість, малодушність.

З огляду на викладене вище, Я. Коменський найбільш гідною прикрасою людини називає придбану з дитинства звичку «охоче і з радістю піклуватися про інших» [2, с. 50.].

Наступниками Я. Коменського щодо розвитку традиціоналістської парадигми теорії і методики фізично-морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку були Й. Песталоцці та Ф. Фребель.

Так, Й. Песталоцці у своїй праці обґрунтував провідний засіб гармонійного виховання маленької дитини – сила і відданість материнської любові, яка покликана «поступово поширити дух любові і довіри на все сімейне життя», а потім підняти дитя до «чистих почуттів щирої християнської віри і щирої християнської любові...» [4, с. 349].

Важливим для нашого дослідження є погляд класика німецької дошкільної педагогіки Ф. Фребеля, який у своїй праці «Виховання людини» (1826 р.) з позицій християнської антропології сформулював мету виховання, як розкриття божественного в людині, «вірного покликанням, чистого, цільного і тому святого життя» [4, с. 349].

Серед основних завдань виховання, за Ф. Фребелем, можна назвати такі:

- пильне спостереження за особливостями душевного та духовного розвитку дитини;
- задоволення фізичних, моральних та естетичних запитів дитячої душі;
- пробудження в дитині «живого духовного почуття»;
- розвиток навичок духовного життя, внутрішньої, вільної та самодіяльної сили душі «для вираження досконалої людськості»;
- допомога у встановленні пріоритету внутрішнього життя над життям зовнішнім, матеріальним і прагматичним [11, с. 469].

Вирішення означених задач у дошкільному віці, за переконанням Ф. Фребеля, готує дитину до подальшого навчання упродовж усього життя –

до енергійного, самовідданого прагнення до добра, подолання життєвих випробувань «у Бога і по-Божому» [11, с. 469].

Зауважимо, що розвиток традиціоналістської парадигми гармонійного виховання дітей дошкільного віку з перших років життя простежується й у вченні М. Пирогова, який у період свого перебування на посаді голови Київського навчального округу в циркулярі під назвою «Освіта і виховання» сформулював завдання виховання і послідовність їх вирішення, починаючи з дошкільного віку, а саме:

- 1) формування у дітей «ясного розуміння речей навколишнього світу»;
- 2) доведення добрих запалів дитини до «свідомого прагнення до ідеалів правди і добра»;
- 3) формування моральних переконань, естетичного смаку і фізичної загартованості;
- 4) виховання твердої і вільної волі;
- 5) «виховання тих громадянських і людських цінностей, які складають основу прекрасного у людині та суспільстві» [5, с. 78.].

Доцільно звернути увагу на те, що суть комплексу виховних ідей М. Пирогова про духовне, моральне та фізичне виховання дитини протягом усього періоду дорослішання, органічно доповнюється положеннями педагогічної концепції К. Ушинського.

У своєму вченні автор описує педагогічний механізм освоєння маленькою дитиною вікового соціокультурного досвіду – успадкування культурних традицій свого народу через діяльне, практичне споживання. Формулюючи основні положення дошкільного виховання і початкової освіти, К. Ушинський робить акцент на такій тезі: «щоб розвивати дитя у всій його живій, гармонійній природній цілісності, ніколи не варто втрачати з виду, місця і часу виховання» – фактори, що визначають контекст проживання будь-якої життєвої події, осмислення будь-якого факту. Успіх виховання

залежить і від того, наскільки всі дитячі враження будуть перевірені власним дитячим досвідом і почуттями вихователя.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що у соціально-психологічному контексті система виховання дитини, починаючи з дошкільного віку, всебічно розроблена у працях П. Каптерева.

Зокрема, П. Каптерев вводить поняття «моральне загартування» дитини з раннього дитинства, розуміючи терміни «моральний» і «духовний» як синоніми. Мету морального загартування дослідник вбачає у «розвиненні і зміцненні сили протидії ... негараздам і лихам», вихованні «людини сильної, бадьорої, мужньої, стійкої щодо переживань різних негараздів, і в той же час чутливої...» [1, с. 138].

Зауважимо, що соціоцентриська парадигма гармонійного виховання дітей дошкільного віку популяризується у випусках заснованої П. Каптеревим «Енциклопедії сімейного виховання і навчання» (СПб, 1898-1910), в журналах «Дошкільне виховання», «Сімейне виховання», діяльності батьківських гуртків та педагогічних товариств з дошкільного виховання в Києві, Одесі та інших містах України.

Варто звернути увагу на те, що у сучасній дошкільній освіті головною є тенденція до гармонійного виховання дітей дошкільного віку, яка базується на злагодженості двох начал в людині – фізичного та духовного і спрямована на цілісне виховання людини на засадах комплексного підходу. Комплексність у вихованні – це розкриття зовнішніх і внутрішніх зв'язків і взаємозв'язків між усіма напрямками фізичного і морально-естетичного виховання, різноманітними засобами і методами. Саме комплекс різноманітних педагогічних дій на фізичні і духовно-естетичні складові людини забезпечує різнобічність, гармонійність і цілісність розвитку особистості дошкільника.

У нашій концепції в якості провідного задуму висувається головна ідея – виховання гармонійної людини, в основі якої покладено виховання «краси тіла й духа».

На тісний зв'язок фізичного, морального й естетичного вказує і той факт, що багато понять, які характеризують життєдіяльність людини, містять у собі одночасно фізичну, моральну й естетичну оцінки, що знаходяться між собою в органічній смисловій єдності.

Таким чином, розмаїття форм людської діяльності, потреб і інтересів особистості породжує специфічне поєднання фізичного, морального й естетичного в педагогічній спадщині українського народу, яке змінюється в процесі історичного розвитку. Аналіз наукової літератури показав, що в останні роки в українському суспільстві проблема гармонійного виховання дітей дошкільного віку набула гостроти не тільки в педагогіці, але й у суспільстві загалом.

Однак, слід звернути увагу, що більшість наукових праць висвітлюють питання: духовно-морального (М. Герцик, Я. Сапеляк, Ю. Петришин, О. Іванько, В. Бугуйчук, Л. Мазура, О. Огірко); естетичного (Т. Аболіна, Н. Ветлугіна, Н. Миропольська, С. Герасимов, Г. Джібладзе, К. Кулаєв, О. Радинова, К. Тарасова, Т. Танько, В. Шестаков та інші); морального (Л. Архангельський, В. Біблер, М. Нікандров, Т. Цирліна та інші); фізичного виховання (О. Богініч, Е. Вільчковський, О. Курок, Н. Пангелова, Л. Сварковська, Н. Семенова та інші). Тому, особливого значення набуває проблема співвідношення фізичного, морального та естетичного виховання особистості.

Проведений аналіз показав, що зазначена вище проблема найбільш повно простежується через розкриття ідеалу в фізичному, моральному та естетичному вихованні, що базується на основі виховання гармонійної людини, виховання краси тіла й духа.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, історико-генетичний аналіз проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку в історії педагогічної думки дає змогу зробити такі висновки:

- проблема людини завжди розглядається у незавершеній стадії, оскільки сама ідея людської природи знаходиться в постійному розвитку;
- у сучасному філософському розумінні проблеми взаємодії фізичного, морального й естетичного у вихованні необхідно розглядати в межах тріади (дух, душа і тіло), що дозволяє розглянути проблему з позиції органічної єдності і взаємовпливу тіла, душі й духа.
- єдність фізичного, морального та естетичного компонентів носить об'єктивний характер;
- фізичне, естетичне й моральне, розкриваючи дві специфічні сторони духовного життя людини, діалектично пов'язані між собою;
- найбільш повно єдність фізичного, морального та естетичного реалізується в процесі гармонійного виховання.

Крім того, проведений історико-генетичний аналіз проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку в історії педагогічної думки дав можливість обґрунтувати та узагальнити накопичений світовий та вітчизняний досвід на рівні синтезу становлення та розвитку феномену єдності фізичного, морального та естетичного компонентів. Проведене дослідження не вичерпує теоретичних і практичних пошуків вирішення означеної проблеми. Подальшої уваги потребує вивчення концептуальних засад гармонійного виховання дітей дошкільного віку в культурно-освітньому просторі закладу дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каптерев П. Ф. О нравственном закаливании / Задачи семейного воспитания: Избранное. М., 2005. 138 с.
2. Коменский Я.-А. Материнская школа, или О заботливом воспитании юношества в

REFERENCES

1. Kapterev, P. F. (2005). O npravstvennom zakalivanii [About moral upbringing]. In Zadachi semeynogo vospitaniya: Izbrannoe Moscow, 138 p. (in Russian).

- первые шесть лет / Учитель учителей. Избранное. М. : Карапуз, 2008. 288 с.
3. Модзалевский Л. Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнего до нашего времени. СПб. : Алетейя, 2000. 429 с.
  4. Песталоцци И. Г. Лебединая песня / Избранные педагогические произведения: в 3 т. М. : Просвещение, 1965. Т. 3. 349 с.
  5. Пирогов Н. И. Избр. пед. сочинения. М. : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1952 . Т. 1. 702 с.
  6. Руссо Жан-Жак. Эмиль, или О воспитании / Педагогические сочинения: у 2 т. М. : Педагогика, 1981. Т. 1. 653 с.
  7. Современная калокагатия: [<http://kalokagathia.ru/info.asp>. (дата звернення 17.07.2017)].
  8. Философия гуманизма / М. Л. Злотина, А. И. Яценко, Е. В. Осичнюк и др. К.: Вища школа, 1987. 295 с.
  9. Філософський енциклопедичний словник. К.: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ, «Абрис», 2002. 744 с.
  10. Формирование духовной культуры студенческой молодёжи / Л. А. Аза, Н. А. Бегека, В. И. Казачков и др. К.: Вища школа, 1990. 110 с.
  11. Фребель Ф. Воспитание человека. М: Просвещение, 1906. Т. 1. С. 469.
  2. Komensky, J. A. (2008). Materinskaya shkola, ili O zabolivom vospitanii yunoshstva v pervyie shest let [Maternal school, or About nurturing education of youth in the first six years]. In Uchitel uchiteley. Izbrannoe [Teachers' teacher. Selectas]. Moscow: Karapuz, 288 p. (in Russian).
  3. Modzalevskiy, L. N. (2000). Ocherk istorii vospitaniya i obucheniya s drevnego do nashego vremeni [Essay on the history of upbringing and education from the ancient times to the present]. St. Petersburg: Aleteyya, 429 p. (in Russian).
  4. Pestalozzi, J. H. (1965). Lebedinaya pesnya [Swan song]. In Izbrannyye pedagogicheskie proizvedeniya: v 3 t. [Selected pedagogical works: in 3 volumes]. Moscow: Prosveschenie, V. 3, 349 p. (in Russian).
  5. Pirogov, N. I. (1952). Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya [Selected pedagogical works]. Moscow: Izdatelstvo Akademii Pedagogicheskikh Nauk RSFSR, V. 1, 702 p. (in Russian).
  6. Rousseau, J. J. (1981). Emil, ili O vospitanii [Emile, or On Education]. In Pedagogicheskie sochineniya: v 2 t. [Pedagogical works: in 2 volumes]. Moscow: Pedagogika, V. 1, 653 p. (in Russian).
  7. Sovremennaya kalokagatiya [Modern kalokagathia]. Retrieved from <http://kalokagathia.ru/info.asp>. (in Russian).
  8. Zlotina, M. L., Yatsenko, A. I. & Osichnyuk, Ye. V. «et al.» (1987). Filosofiya gumanizma [Humanism philosophy]. Kyiv: Vyshcha shkola, 295 p. (in Russian).
  9. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. (2002). Kyiv: Instytut filosofii imeni H.S. Skovorody NANU, "Abrys", 744 p. (in Ukrainian).
  10. Aza, L. A., Begeka, N. A. & Kazachkov, V. I. «et al.» (1990). Formirovanie duhovnoy kulturyi studencheskoy molodyozhi [Student youth's spiritual culture formation]. Kyiv: Vyshcha shkola, 110 p. (in Russian).
  11. Frebel, F. (1906). Vospitanie cheloveka [Education of a person]. Moscow: Prosveschenie, V. 1, 469 p. (in Russian).

Інформація про автора:

Чаговець Алла Іванівна: ORCID: 0000-0003-0680-3165; кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, Україна 61000
e-mail: chagoalla@gmail.com

Information about the author:

Chahovets Alla Ivanivna: ORCID: 0000-0003-0680-3165; PhD in Pedagogy, Docent, Professor of the Department of Theories and Methodology of Preschool Education of the Public Educational Institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine 61000
e-mail: chagoalla@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Чаговець А. І. Проблеми гармонійного виховання дітей дошкільного віку в історії педагогічної думки // Теорія та методика навчання та виховання. 2018. № 44. С. 123-139. doi.org/10.5281/zenodo.1411529

Дата надходження статті до редакції: 09.04.2018
Стаття прийнята до друку: 26.04.2018